

Лік Оксана Щур зафіксувала інтелектуальний ландшафт свого покоління у книзі "Кассандра помиляється раз"

▶ НАЖИВО

Оксана Заблоцька

13 березня, 16:10

Оксана Щур. Суспільне Культура/Вікторія Железна

Оксана Щур — публіцистка, журналістка, літературознавиця та перекладачка. Раніше була головною редакторкою видавництва "Комора" та "Основи", у 2017–2022 роках була кураторкою програм Міжнародного фестивалю "Книжковий Арсенал". Реалізувала музично-літературні проєкти, присвячені Розстріляному відродженню та рефлексії щодо російсько-української війни.

Протягом багатьох років роботи у літературній сфері Оксана Щур дослідила її з різних ракурсів: як видавчиня, критикиня, кураторка літературних програм тощо. Тепер відбувся її письменницький дебют: у видавництві "Човен" вийшла друком книга "Кассандра помиляється раз". Це

▶ *ЛЮЗІЯМИ.*

Суспільне Культура поспілкувалося з Оксаною Щур про роботу над книгою, тенденції та перспективи української документалістики, а також сприйняття нашої культури за кордоном.

Книжка Оксани Щур "Кассандра помиляється раз". Човен

Насамперед пропоную поговорити про вашу збірку есеїв, яка щойно вийшла друком у видавництві "Човен" — "Кассандра помиляється раз". Чому ви обрали саме таку метафору для назви?

вступному розділі. У мене є знайома, яка завжди дає дуже песимістичні прогнози — за це друзі іронічно називають її Кассандрою. У книзі описано, як за кілька днів до повномасштабного вторгнення ми зустрілися: вона була впевнена, що російські війська не підуть на Київ. Тоді багато хто так думав, але якщо вже ця людина в таке вірила, то, здавалося, можна розслабитися. Як виявилось, вона помилилася.

Винести цю метафору в заголовок мені порадила Катаріна Раабе — редакторка німецького видавництва Suhrkamp. Я подумала: чому б і ні, звучить ритмічно. А зараз ця назва отримала навіть ширший контекст, адже є чимало таких "пророків", які намагаються щось передбачити, а потім приходять умовний Дональд Трамп — і прогнози доводиться оперативно змінювати.

Як виник задум створити це видання?

З 2022 року з'явився великий попит на есе українських авторів. Є замовлення – пишуться тексти. У певний момент стало зрозуміло, що мої нариси складаються в книжку. Рік тому я поставила крапку в чернетці рукопису.

В анотації ваші есеї описано як "ментальну мапу покоління" та "документування інтелектуального ландшафту України". Що це означає? Яким ви бачите цей ландшафт сьогодні? Чи змінився він з моменту початку роботи над книгою?

Ландшафт змінюється постійно — це його засаднича риса. І, звісно, він змінився за ці три роки. Увесь цей час я не живу в Україні – тож моя перспектива зараз трохи інша. Ландшафт був динамічним і

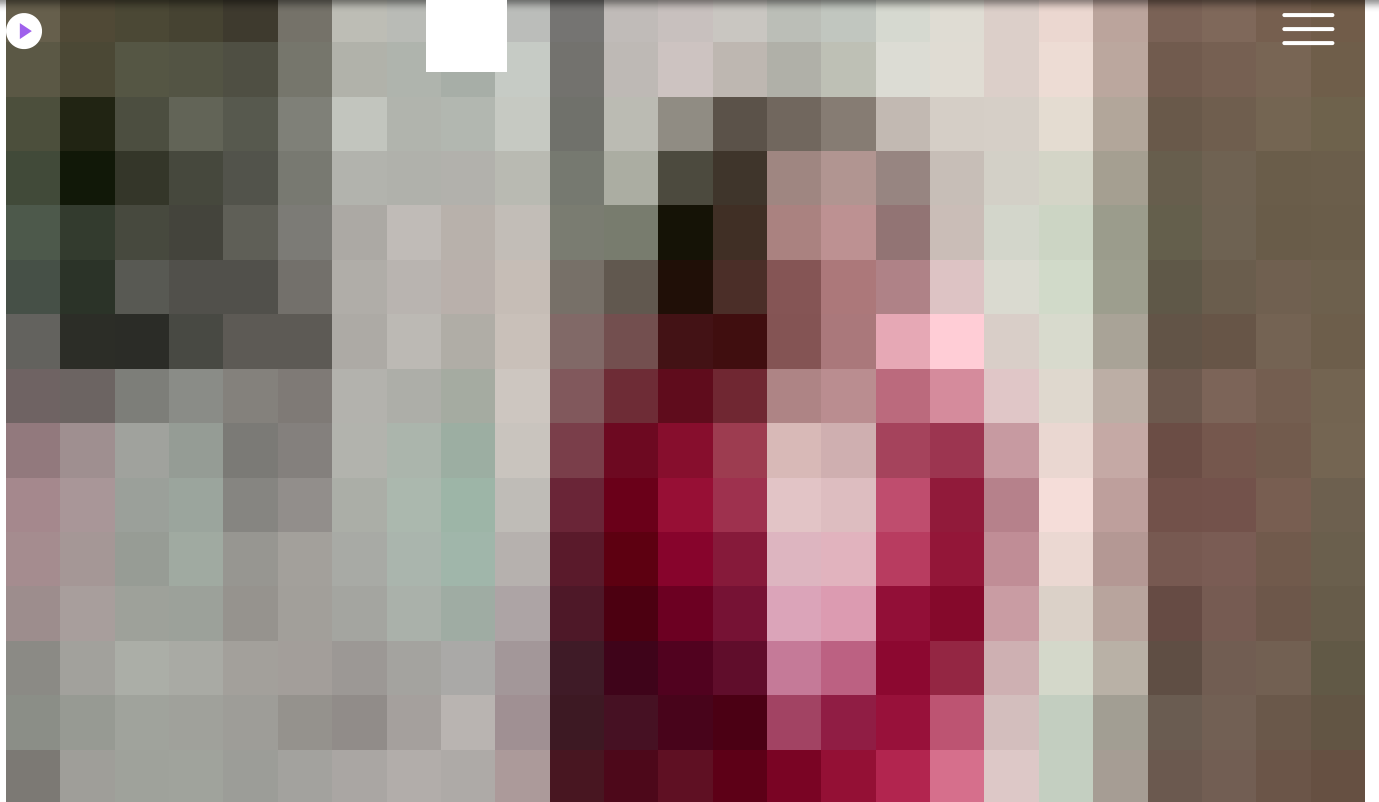

У своїй книзі я пишу про себе та своє покоління, народжене в середині 1980-х, згадуючи речі, прив'язані до певного часу й до певних людей. Наприклад, там йдеться про Києво-Могилянську академію періоду, коли я там навчалася, за президентства Віктора Ющенка. Зараз там вже інше середовище, але, звісно ж, це вже не мій приватний досвід.

Та й загалом суспільство змінюється: умовні "Польові дослідження з українського сексу" Оксани Забужко не мають тепер такого смислового значення для молоді, як 20 років тому, але я згадую їх, бо це був важливий твір для мого кола.

Соломія Павличко, Юрій Андрухович, Сергій Жадан для нас сприймалися абсолютно інакше, ніж для тих, хто проживає свою молодість сьогодні. Але мені було дуже важливо розставити такі опорні точки, "маячки" мого покоління.

Власне, тому я й пишу про еміграцію — і значно менше про переживання війни всередині країни. Бо це не є мій досвід. Це досвід інших людей, і вони про це напишуть краще. Я обрала жанр есею, щоб нічого штучно не натягувати, бо я розповідаю про те, що дуже добре розумію.

Оксана Щур. Фото: Аліна Руда

Основний меседж, який ви хочете донести читачам через видання "Кассандра помиляється раз".

Я хотіла зафіксувати свою історію, яку ніхто не розкаже, окрім мене.

Зараз виходить дуже багато документалістики, а потім цього буде ще більше. Є цілий пул авторів, які послідовно займаються документуванням: Мирослав Лаюк, Віра Курико, Світлана Ославська та інші. І це надзвичайно важливо: вони фіксують момент, який справді може бути втраченим. Ловлять пряму мову людей, які безпосередньо залучені у події, але ніколи не напишуть про себе самі, просто тому, що займаються чимось іншим.

Люди, про яких писала я, самі можуть за себе сказати. Але мені було важливо зафіксувати момент, що відбувається всередині певної бульбашки.

Ларисенко. Як створювався цей розділ?

Біографія Лариси відома з відкритих джерел: вона писала біографічні есе, багато розповідала про себе в інтерв'ю та на фейсбуці. Я перечитала це все, зібрала, додала смішних деталей — і вийшло таке есе.

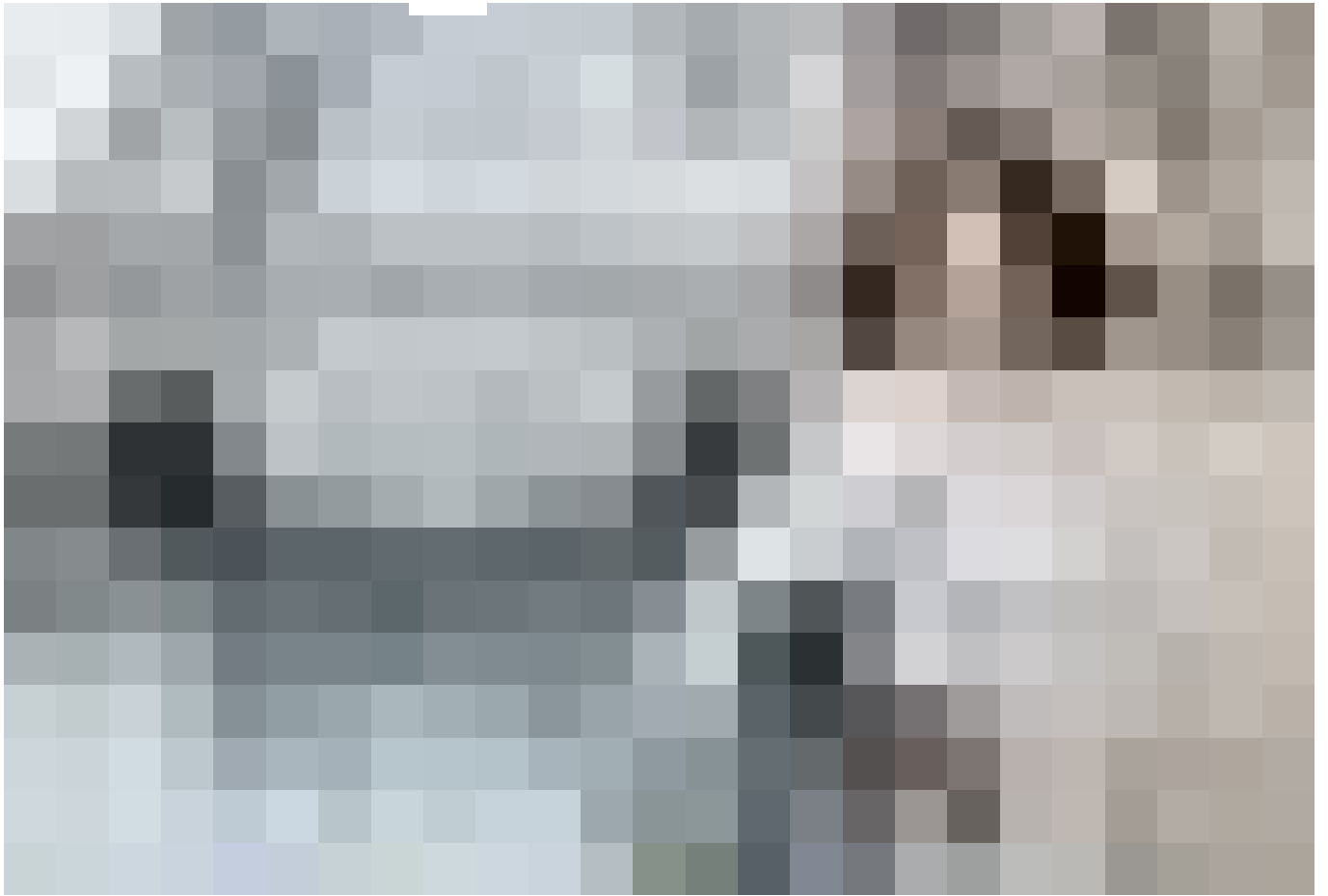
Я придумала нікнейм — Лара Дуб. Він відсилає до реальної історії. Якось колишній чоловік зателефонував Ларисі, аби привітати зі святом, і розповів, що посадив дерево й назвав його Дуб Лариса — на її честь.

Власне, це і є відповідь на попереднє питання про "ментальну мапу". Лариса дуже важлива для мого кола. Коли говорити про цікавих персонажів, які можуть бути референтними точками, хто важливий для середовища, яке я намагаюся окреслити, то Лариса мусить там бути. Тому що це київське інтелектуальне мистецьке середовище певного періоду, певного покоління.

Розкажіть про інших героїв та героїнь.

А так я вам і сказала! Там є кілька публічних людей — уважні читачі, які стежать за культурним процесом, їх впізнають. Я міняла імена та якісь деталі, щоб не зашкодити героям. Наприклад, у книзі є образ дуже відомого російського ліберала й дисидента, якого я знаю особисто. Його можна впізнати за очевидною деталлю, але ім'я там інше.

Ця книжка не писалася для того, аби хайпонути на брудних подробицях. У мене не було мети розповісти щось приховане або

Оксана Щур. Фото: Аліна Руда

Де в книзі межа між документалістикою та художністю?

"Кассандра помиляється раз" не є документалістикою в буквальному значенні, але це нарізка фрагментів з реальності. Вся книга зіткана з історій про мене або моїх знайомих. Деякі персонажі складені з кількох осіб, а також дуже розмита межа між моїм та чужим досвідом.

Багато моїх героїв навіть не впізнають деталі зі своєї біографії в тексті, бо вони дуже типові. Наприклад, як українці болісно проживають еміграцію чи втрачають роботу, бо не можуть повернутися в офіс в Україні; як вони навіть за кордоном, у безпеці,

Звісно, есеїстика все ж передбачає певний рівень художності. Я монтувала епізоди та образи: надмірна деталізація шкодить тексту, тому треба було це все сконденсувати.

Там є також мої особисті враження, переживання, розповіді про взаємодію із західними колегами. Вони мають зовсім інший погляд на нашу ситуацію. І це нормально: ми теж не так сприймаємо конфлікти в Секторі Гази, Конго чи Судані, як громадяни цих країн. Часом мене тригерили якісь висловлювання, а іноземці навіть не усвідомлювали, чому мене це так розхвилювало.

Або ж була така ситуація. Ми з письменницею Любов'ю Якимчук у березні 2022-го приїхали виступити на поетичному фестивалі в Сент-Ендрюсі, Шотландія. Люди там дивилися на нас квадратними очима, слухаючи про воєнні реалії. А коли я сказала зі сцени "Ladies and gentlemen , I am a refugee now", вони були шоковані: в їхньому розумінні біженці — це хтось, хто на човні приплив голий-босий, а тут ми, дві дівчини доволі благополучного вигляду. Для них це звучало так, ніби я сказала щось нецензурне або, скажімо, рванула на собі блузку й опинилася там із голою пазухою.

Ось у таких історіях я залишала реальні імена та назви, бо це відомі факти моєї біографії, немає сенсу щось приховувати.

Після початку повномасштабного вторгнення документалістика стала найпопулярнішою формою культурного діалогу в Україні. Причини й мета такої тенденції зрозумілі: важливо зафіксувати теперішні події, аби вони з часом не затерлися в короткій колективній пам'яті. Втім, за вашими спостереженнями,

► **реальному часі?**

Я зараз не живу в Україні, тому можу говорити більше з професійної точки зору — як людина, яка пів життя працювала в книжковій сфері.

По-перше, зараз дуже зріс запит на книжку. Моя перша робота була в книгарні "Є", яка тоді була лише одна — за Національною оперою. Це перша книгарня в Україні, зроблена не в камерному форматі, а за західним зразком великої мережевої книгарні. Щотижня нам завозили новинки, які виставляли на окремому стенді. Тоді я пам'ятала всі ці видання й могла кожне перечитати. Зараз же я приїжджаю в Київ, заходжу в три різні книгарні — і там викладка новинок відрізняється, а ти суто фізично не можеш перечитати все, що виходить друком.

Для України це незвично, але це нормально для всіх країн із розвинутим книжковим ринком. Навіть критики чи найбільш освічені літературні менеджери можуть не знати якогось автора чи книжку зі своєї країни.

Я пам'ятаю, як у 2014 році організатори вагалися, чи варто проводити "Книжковий Арсенал". Росіяни вже окупували Крим, заходять на Донбас, у Києві теж незрозуміла ситуація — здавалося б, не час йти на фестиваль по книжки. І знаєте, тоді "Арсенал" зібрав натовпи відвідувачів. Люди запитували історичну літературу, про Крим. Як на мене, це схожі тенденції: зріс інтерес до власної історії, ми шукаємо відповіді про те, хто ми є, і чому зараз все так; часто шукаємо їх в книжках.

населення. Але читач читає дедалі більше, люди збирають домашні бібліотеки — попри те, що зараз немає нічого хиткішого, ніж наявність дому та землі.

По-друге, багато людей купують документалістику для того, щоб поставити її на полицю — їм важливо просто мати цю книжку. Показовий приклад — книга "Справа Василя Стуса" Вахтанга Кіпіані.

Звісно, не всі хочуть читати про війну: навіщо, якщо в них те саме відбувається за вікном? А іноді документування воєнних злочинів читають ті, для кого це не є безпосереднім досвідом, щоб зануритися у те, що відбувається зараз в Україні.

Зараз нас дивує попит на документалістику, поки війна триває, але це нормальний процес осмислення самих себе. Питання інше: **коли ми зможемо писати про щось інше**, не про війну.

А як щодо запиту на українську документальну літературу за кордоном, зокрема в Німеччині?

За кордоном є запит на статті та есе від українців — наприклад, Артем Чех регулярно пише колонки для іноземної преси.

Документалістика — це специфічна штука, не всі готові таке читати. На Заході від нас більше чекають художньої прози про війну — але українським письменникам об'єктивно не до того. Наш великий роман про війну вийде вже після її завершення, підсумувати можна лише закінчену історію.

Утім, потрібно розуміти: якщо ти сам про себе не напишеш, то це зроблять інші. Ми завжди говоримо про літературу як мистецтво,

книжки прекрасно публікуються і продаються. Широкий читач не надто переймається фактчекінгом, він просто хоче провести час із книжкою та отримати емоцію.

Часом українська документалістика може бути для іноземного читача навіть цікавішою, ніж для українського — просто тому, що український читач і так має всі ці враження. Проте наша держава вкладає дуже мало коштів у переклад наших авторів за кордоном, у цю "цивільну пропаганду". Це просто крапля в морі, яка не покриває всі запити ринку.

Ще одне. У Німеччині важко видати українську книжку про війну, бо німці мають свою історію, політичні погляди і специфічне сприйняття того, що таке війна.

До того ж підтримувати Україну та вмонтувати українську культуру в інформаційне поле іншої країни — це різні речі. Всебічна гуманітарна підтримка України, співчуття іноземців не означає, що хтось різко починає читати наші книжки. Ситуація змінюється, але ця сліпа пляма не заповниться за одну ніч.

Оксана Щур. Фото: Аліна Руда

Яке місце посідає українська культура в німецькомовному світі?

Безперечно, українська культура займає якесь місце в німецькомовному світі — до того ж більше і очевидніше, ніж 20–30 років тому. Більше людей з України говорять іноземними мовами, міцніші міжнародні зв'язки, з'явилося більше перекладачів.

Безумовно, українську культуру за кордоном не ігнорують. Німеччина прагне бути мультикультурною країною: на німецькомовний ринок іноземному автору зайти легше, ніж на англomовний. Бо в Британії та США частка перекладів менша, а на німецькомовному ринку навпаки — дуже багато імпорту.

У Німеччині добре відомий Юрій Андрухович. Знають Сергія Жадана. Андрій Курков – знаний автор у багатьох західних країнах.

письменників. Однак , емі імена та книжки не свідчать про загальну обізнаність в українському культурному контексті. Іноді кажуть, що треба перекладати класику, щоб витіснити з ринку Толстого і Достоевського. Ну, не те щоб російські корифеї посідали аж таке значне місце на західному книжковому ринку...

Річ у тім, що культурний експорт може бути частиною системної пропаганди. Попри всі зусилля ентузіастів та держави в нас немає такої політики пропаганди та ресурсів, які вкладалися в промоцію, наприклад, російської культури протягом останніх 150–200 років. Крім того, треба, безперечно, перекладати класику, але повне зібрання творів Лесі Українки англійською, французькою чи німецькою мовою нездатне радикально вплинути на світовий літературний процес. Лише на написання історії світової літератури. Тож треба перекладати (і писати) сучасну літературу, творити сучасне мистецтво, презентувати сучасний театр. Як зробити, щоб культурного продукту було достатньо для представлення у інших країнах? Погляньте на документалістику та репортажі. Частина цих книжок пишеться завдяки тому, що є замовлення, є стипендії для авторів, є видавці та медіа, де це друкують за гонорари. Це працює для усіх жанрів. Для художньої прози теж.

ЧИТАТИ ЩЕ

Трагедія пророка: як танцювальний перформанс "Кассандра. Мойсей" резонує з нашою реальністю